

PODĚKOVÁNÍ PhDr. PAVLE LIPERTOVÉ

Situace, v jaké po léta PhDr. Pavla Lipertová působila v oblasti vysokých škol, se podobá postavám z filmu s podivným názvem „...a jiné oficiální osobnosti“. Ten byl o tom, jak nesmírně složitá jednání a vyčerpávající úkony jsou nuceni zvládnout ti, kdo připravují komplikované mezinárodní smlouvy. Po jejich dlouhodobém a vysilujícím konání se pak ve zprávách objeví pouze jména těch, kteří přijdou na závěr již jen smlouvy podepsat. Vedle toho bývá připsána nenápadná douška, že slavnostního aktu se účastnily též „jiné oficiální osobnosti“. A ta se týká těch, kteří „odvedli mouřenínskou práci“, a namísto sklizení ovací v tu chvíli pouze stojí nenápadně v pozadí.

Je skutečností, že mnozí z těch, kteří po léta konají svou práci ve stínu a mnohdy téměř anonymně, jsou často skutečnými „děláčky na vinici páně“ a „solí této země“. A řekněme to hned: jenom někteří z nich jsou výjimeční. Bez jejich nenápadné, každodenní, dlouholeté a vyčerpávající aktivity by mnohé kulturní a vědecké skutky nebyly vůbec realizovány. Mnohé by zůstaly rozdělané, jiné by zapadly do šuplíků, další by byly beznadějně zpackány, nebo by byly dovedeny jen na půl cesty. Pavla Lipertová nám v každodennosti dokazovala, že je třeba umět snít, vidět daleko, ale současně je nutné umět se za své sny poprat a realizovat je až do posledního písmenka.

Pavla Lipertová nastoupila na Pedagogickou fakultu Univerzity Karlovy v roce 1955 a hlavní oblastí její činnosti byly informace a knihovní systémy. Nezůstalo jen u toho. Po

listopadu 1989 všem, kdo ji znali, ukázala, že doktorát z filozofie neobdržela nadarmo. Filozofie totiž není jen láskou k moudrosti. Ale moderní filozofii předurčené Descartem byl vtištěn ještě jeden ideál, na který se často zapomíná. A ten praví, že filozof „hodný toho jména“ by si měl po celý život udržet schopnost kdykoliv se zastavit na své pouti, radikálně zpochybnit vše, čeho dosud dosáhl – a začít zcela znovu od samého počátku. P. Lipertová polistopadové období přijala jako velkou výzvu a v nominálně pokročilejším věku začala s neobyčejným mladistvým elánem přestavbu části fakultních prostor, budovat moderní informační systém a v rozsáhlé míře rozšiřovat odbornou nakladatelskou činnost fakulty. Verva a touha změnit v nových podmínkách vše, co bylo nutné pro modernizaci vědního provozu: v tom nepochybně prokázala vysokou míru schopnosti nejen začínat neustále znovu, ale i cit pro to, kam se bude ubírat další vývoj a jaké nové potřeby nastoluje obrat v rozvoji pedagogických věd.

Po likvidaci Pedagogického ústavu J. A. Komenského ČSAV, a tím pádem i přetržení vazeb odborných pedagogických institucí k Akademii věd, vznikla otázka, co dál s časopisem Pedagogika, který vycházel pod její patronací. A byla to právě P. Lipertová, která na sebe převzala největší břímě spjaté nejen s udržením tohoto odborného časopisu při životě. Od první chvíle měla obrovskou zásluhu na jeho modernizaci a na poměrně rychlém odstranění všech zpoždění, s nimiž byl v té době vydáván. Nový design, zajištění

sazby a tiskáren, vyřešení otázek financování včetně vybudování zcela nové sítě abonentů, podíl na činnosti redakční rady – to je jen zlomek toho, co je nutné připomenout.

Každý ví, že odborné časopisy nemají dnes na různých ustláno. Ale byla to především P. Lipertová, která i další časopisy vydávané fakultou dokázala nejen udržet při životě, ale výrazně je inovovat, aniž by na jediný okamžik slevila z jejich odborné úrovně. Vedle modernizované knihovny vytvořila nový profil informačního střediska fakulty, založila nové řady odborných publikací (Studia Paedagogica a další), začala vydávat i nové publikace a překlady některých významných děl zahraničních. Její jméno přitom čtenáři našli téměř pětiletě někde v tiráži na poslední stránce nebo schované mezi členy redakčních rad; jinde nebylo uvedeno vůbec.

Kdo o nic neusiluje a životem proplouvá, má vždy méně problémů než ti, kteří jsou vysoce aktivní a jsou vždy neustále o několik kroků dál než ostatní. Silné osobnosti nejsou nikdy bezproblémové, protože vždy také zneklidňují. Ve skutečnosti však nejsou důležité střety či kontroverze

vyvolané vysokou aktivitou, ale dílo a duch, který lidem a věcem okolo sebe dokázal vtisknout.

Pokusíme se na závěr zformulovat alespoň jednou hold PhDr. Pavle Lipertové, která se rozhodla odejít do penze. Za členy redakční rady časopisu Pedagogika a širokou čtenářskou obec je to nejen vděčnost za udržení a šťastné inovace časopisu. Je nutné vyjádřit obdiv k širší záběru: od schopnosti odborné supervize veškerých textů, které jí prošly rukama, až po „know how“, kdy si věděla vždy rady v tíživých, či dokonce vysoce problematických ekonomických otázkách.

Milá Pavlo,

my, kteří Tě známe z dlouholeté spolupráce a z redakčních rad, víme, co pro Tebe světská sláva znamená. A tak Ti ze srdce posíláme díky a doufáme, že nám i nadále budeš vzorem svou schopností „umět znovu začít“, kdykoliv je to třeba.“ Bez „jiných oficiálních osobností“ a jejich neopakovatelného svérázu by tento svět ztratil mnohé ze své plnosti.

Za redakci

Stanislav Štech a Jaroslav Koťa

K VÝZNAMNÉMU ŽIVOTNÍMU JUBILEU VÁCLAVA SPĚVÁČKA

Dne 1. května 2003 se nestor české pedagogické historiografie Václav Spěváček dožil 90 let. Přáli jsme k narozeninám důstojnému kmetovi s živým zájmem o současnost, dobře informovanému o dění na poli školy a pedagogiky, zabranému do práce na pedagogických osobnostech tzv. Příhodova kruhu.

Spěváček patří k těm vědeckým pracovníkům, kteří se dostali k odborné práci v pedagogice přes praxi na národních školách.

K té ho připravil učitelský ústav – obvyklé útočiště nadaných hochů ze skromných poměrů. Ukončil ho v roce 1933. Nezaměstnanost jako pravidelný projev hospodářské krize obvykle na prvním místě postihuje čerstvé absolventy škol. Ani Spěváček jí nezůstal ušetřen, a tak před své žáčky na málotřídní škole v České Bříze (později vyučoval na obecných školách v Radobyčicích, Choceňicích, Žichlicích, Nových Mitrovicích, Plz-

ni) poprvé předstoupil až o rok později, v září 1934. Nejisté existenční poměry (osudem výpomocného učitele bylo časté střídání místa) ho nezkrušily, naopak: velmi rychle se zorientoval v možnostech dalšího vzdělávání a v druhém roce po nástupu do praxe začal navštěvovat Školu vysokých studií pedagogických v Praze, svépomocnou instituci založenou Československou obcí učitelskou, která měla nahradit neexistující vysokoškolské vzdělávání učitelů národních škol. Zde došlo k osudovému setkání s Václavem Příhodou, znalcem světového reformního dění a iniciátorem a organizátorem reformního hnutí domácího. Příhoda nejen zasvětil Spěváčka do principů nové pedagogiky a didaktiky, ale významně oslovil i jeho přesvědčení o potřebnosti náležitého vzdělání, dokonce i vědecké práce učitele. Stal se Spěváčkovi celoživotní autoritou.

Byv ušetřen válečného nasazení složil Spěváček v roce 1940 zkoušky učitelské způsobilosti pro školu měšťanskou, a to jednak ze skupiny čeština, dějepis, zeměpis, jednak z německého jazyka, v roce 1942 z francouzského jazyka a ze srbochorvatštiny (z té i pro školy střední), v roce 1947 z ruštiny. Od roku 1940 do počátku 50. let působil na měšťanských školách ve Starém Plzenci, Plzni, Přimdě, Boru u Tachova a Blatnici. Touha po vysokoškolském vzdělání, pile a houževnatost ho přivedly v roce 1945 na Vysokou školu pedagogickou, v roce 1947 na Pedagogickou fakultu UK v Praze (studoval obor čeština-dějepis). Zde se opět setkal s Václavem Příhodou. Jeho učiteli dále byli např. J. B. Čapek, J. Polišenský, Q. Hodura aj. Svá studia uzavřel v roce 1951 doktorátem pedagogiky. V té době už působil na gymnáziu, později na pedagogickém gymnáziu ve Stříbře.

V roce 1952 dosáhl V. Spěváček ve své učitelské kariéře nejvýše: stal se vysokoškolským učitelem. Místem jeho působení se sta-

la plzeňská pedagogická fakulta, tehdy pobočka pražské Pedagogické fakulty UK. Pro výchovu budoucích učitelů byl člověkem nanejvýš povoláním: byl náležitě vzdělán, měl zkušenosti ze všech stupňů škol a nadšení pro pedagogickou práci.

Pedagogická fakulta v Plzni se stala Spěváčkovi i místem vědecké práce, ne však vědeckých počátků. Publikovat začal totiž krátce po svém zapsání na univerzitu, v roce 1948. Seznam jeho publikací do počátku 90. let čítá více než 250 titulů. Tvoří ho monografie, časopisecké a sborníkové studie, novinové články, recenze. Svědčí o tom, že vznikly z autorovy vnitřní potřeby poznávat a poznání šířit, nikoli z povinnosti vědecky pracovat a publikovat. Jsou pečlivé, opírají se převážně o primární prameny, pravdivost údajů ověřují, soudy o věcech a lidech váží; navíc se vyznačují stylistickou a jazykovou kultivovaností.

Zahloubání do vědecké práce snad dávalo autorovi zapomenout na dusnou politickou atmosféru na fakultě, stranické čistky, pochybné vědecké kariéry. Poměrně brzy se z něho stal známý a uznávaný odborník na školské a pedagogické otázky, zprvu zejména plzeňského regionu. Jeho vědecký růst formálně potvrzený příslušnými tituly a vědecko-pedagogickými hodnotami však nebyl na fakultě žádoucí.

Co bylo předmětem Spěváčkova vědeckého zájmu? Při pozornějším přehlednutí seznamu jeho publikovaných prací můžeme potvrdit tři hlavní tematické okruhy, které vymezil v roce 1988 J. Gruber: osobnosti české školy a pedagogiky doby obrození, české, resp. československé školské reformní hnutí a pedagogické osobnosti bývalé Jugoslávie včetně česko-jugoslávských vztahů v oblasti školy a pedagogiky. Nabízí se však ještě okruh čtvrtý: osobnosti a instituce zaměřené v minulosti u nás na péči a výchovu nejpotřebnějších – dětí s hendikepem, bez rodičů, dětí nemocných

a zdravotně oslabených, tedy dějiny české sociální pedagogiky.

Byly to zejména osobnosti spjaté s plzeňským regionem a západočeským krajem, které poutaly jeho počáteční zájem. Sám Plzeňčan jako by hledal přínos rodného kraje Čechám, příp. světu. Zároveň však sledoval, co přinesly významné osobnosti jeho kraje, když v něm působily. Zde sluší jmenovat studie o J. V. Sedláčkovi (1958), K. S. Amerlingovi (1954, 1956, 1957, 1958, 1960, 1961, 1962, 1977, 1984, 1986), J. J. Rybovi (1984, 1990, 1991, 1992), J. E. Purkyňovi (1953, 1972, 1982, 1984, 1988), J. Jindřichovi (1976) aj., ale i o osobnostech širší veřejnosti méně známých, pro region však velmi významných. Těžko říct, kdo z nich nejvíce přirostl k jeho srdci. Je jisté, že nejčestnější místo v jeho pracovním patřil Amerlingovi. K pracím věnovaným regionu patří rovněž studie o plzeňském školství publikované ve svazcích Dějin Plzně (sv. 2, 1967, sv. 3, 1982).

Už na počátku 60. let však Spěvák tematikou překračuje hranice regionu. Začíná studovat naše učitele-pokusníky z 20. let 20. století. Ty, kteří časově předcházeli příhodovské reformě a o nichž, nejen od Příhody, věděl. František Bakule a jeho pokus maloskalský a pražský, Ferdinand Krch, Ladislav Havránek a Ladislav Švarc, zakladatelé Domu dětství, Karel Žitný a Jaroslav Sedlák a jejich Pokusná pracovní škola holešovická, František Náprstek, Čeněk Janout a další učitelé Volné školy práce v Kladně, Antonín Kavka v Jedlině v Orlických horách a další. Studuje pečlivě dochované doklady o jejich pokusné činnosti, jejich publikované práce, navštěvuje je – vždyť mnozí prožívají podzim života a rádi vzpomínají ... Pečlivě uchovávaná korespondence svědčí o tom, že se s mnohými přátelsky dlouhodobě stýkal. Výsledkem tohoto studia je skriptum, Spěváčkovými životopisci bohužel často opomíjené, s názvem *Počátky*

a základy českých škol pokusných (Plzeň : Pedagogická fakulta v Plzni, 1970). Text je cenný především tím, že přináší nové poznatky, ale i biografickými a bibliografickými přehledy osobností a chronologickými údaji o jednotlivých „podnicích“. Rok vydání naznačuje, že vyšlo v hodině dvanácté. Autor pravděpodobně cíleně volil formu skriptu – knižní publikace ve srovnání se skripty, jak známo, vycházely velmi pomalu. A tak se v poslední chvíli našťáště podařilo vydat dílo, které mělo šanci na život v uvolněné politické atmosféře 60. let, nikoli však v době, která měla následovat (knižně vyšlo v upravené podobě v SPN v roce 1978 pod názvem *Průkopníci českých pokusných škol*).

Pro mladou a střední generaci pedagogů, rozumí se odborných pracovníků oboru pedagogika, a učitelů mělo toto dílo zcela zásadní význam (podobně jako Kopáčovy Dějiny školství v Československu ze stejného roku). O školství a pedagogice v 1. republice se totiž na univerzitě nepřednášelo, pokud ano, tak jen o vybraných tématech a způsobem vyhovujícím dobové ideologii. Dá se říci, že tento učební text nastartoval zájem o prvorepublikové školství a zahájil novou etapu historicko-pedagogického bádání. Je pochopitelné, že zájemci o toto téma se dostali ke slovu až ke konci 70. let.

V 1. polovině 60. let byl Spěvák už jako známý znalec zejména českého školství a pedagogiky 19. a 20. století vyzván ke spolupráci na učebním textu *Kapitoly z dějin pedagogiky*, který vyšel v roce 1964 v neobvykle vysokém nákladu 1080 výtisků v Ústavu pro dálkové studium učitelů (spoluautoři byli J. Kopecký, J. Kyrášek, F. Singule). Tento učební text byl mimořádným počinem. Ve srovnání s existujícími učebnicemi dějin pedagogiky – byly to tehdy překlady z ruštiny nebo pod jejich ideologickým vlivem vznikající texty – seznamoval studenty s nejnovějšími výsledky historicko-pedago-

gického bádání a na svou dobu značně objektivně hodnotil dění na přelomu 19. a 20. století a v 1. republice.

V 70. a 80. letech V. Spěvák intenzivně pokračoval ve studiu prvorepublikového školství a pedagogiky. Dokladem je bohatá korespondence s protagonisty reformního hnutí 30. let: Václavem Příhodou, Ludmilou Žofkovou, Josefem Korejsem aj. Z jejího obsahu je patrný hluboký odborný zájem Spěváčkův směřující k shromáždění pokud možno úplných a přesných dat, která se mají stát východiskem pečlivé analýzy a vyústit v publikaci. Normalizační léta však nebyla nikterak příznivá zveřejňování výsledků bádání o „buržoazním“ školství. A tak nesmírně cenný materiál zůstal „v šuplíku“, aniž by se dočkal vydání. Publikace se však autor neodmíchl. Naopak – za dvacetiletí 1972–1992 vydal tiskem 92 studií, převážně časopiseckých článků; jsou však mezi nimi i tři knihy autorské (*České ženy v práci pedagogické* 1975, *Průkopníci českých pokusných škol* 1978, *Jakub Jan Ryba, vychovatel našeho lidu* 1984) a jedna spoluautorská (*Nástin vývoje všeobecného vzdělání v českých zemích* 1977, spoluautoři M. Králíková a J. Nečesaný) monografie. Většina publikovaných prací je zcela původních, zpracovaných na základě pramenového materiálu. Více než pětina z nich je věnována jihoslovanským pedagogům a dějinám česko-jugoslávských vztahů ve školství, pedagogice a osvětě, několik z nich bylo vydáno v Jugoslávii. Další práce ojediněle – podle toho, jak atmosféra doby dovozovala – uvádějí prvorepublikové osobnosti (Příhoda, Žofková, Žitný, Zeman, Kožíšek); k publikování byly pochopitelně ochotné jiné než ideology sledované pedagogické časopisy. Převaha autorovy pozornosti v této době je však znovu u osobností doby obrození.

Není sporu o tom, že těžištěm Spěváčkovy odborného zájmu jsou osobnosti doby obrození spjaté s plzeňským krajem, a že

tedy i jeho vědecký přínos je především v této oblasti. Pro rozvoj české pedagogické historiografie mají však podle mého soudu větší význam jeho práce ležící vně této oblasti, a sice práce směřující do jihoslovanského světa a práce věnované období 1. republiky. První z uvedených témat nemá dalšího autora, bohužel ani následovníka, čehož je třeba litovat, protože vztahy obou národů na širokém kulturním poli mají dlouhou tradici. Druhé téma Spěvák v 60. letech fakticky „objevil“. Našlo naštěstí následovníky, stále však čeká na tolik potřebné souhrnné zpracování.

V roce 1978 odešel V. Spěvák na odpočinek. Fakticky však pedagogicky působit nepřestal. Do nedávna laskavě přijímal poznávací studenty a doktorandy z celé republiky, aby jim byl nápomocen v jejich snaživém hledání české pedagogické minulosti. Patří mu proto dík, jakož i obdiv za to, že východisko z nepříznivého osudu, aniž by ji kdykoli jakkoli zmínil, dokázal nalézt v každodenní práci v archivu či u svého pracovního stolu.

Hodně zdraví, pane doktore!

Růžena Váňová

Použité ohlasy z tisku:

KASL, B. *K šedesátinám dr. Václava Spěváčka.*

GRUBER, J. *K 75. narozeninám dr. Václava Spěváčka.*

VIKTORA, V. *Osmdesátiny dr. Václava Spěváčka.*

GRUBER, J. *Dr. Václav Spěvák: „80“.*

JANEČEK, M. *Pedagog a historik. Osmdesátiny V. Spěváčka.* (jim).

HOLÝ, J.P. *Osmdesátiny prof. Václava Spěváčka.*

HOLÝ, J.P. *Život ve službách českému školství. Muž nad jiné vzdělaný.* (ra).

VÝZNAMNÉ ŽIVOTNÍ JUBILEUM UNIVERZITNÍHO PROFESORA JOSEFA CACHA

Josef Cach – mimořádná osobnost soudobé české pedagogiky – reprezentant vrcholné odborné erudice, odpovědnosti, ale i jednoduše lidského šarmu, dosáhl v neděli 22. června 2003 významného životního jubilea 80 let.

Špičkový evropský badatel v oblasti dějin školství, komeniologie a srovnávacích studií působil padesát let v oblasti dějin školství, pedagogiky, výchovy a vzdělávání na celé řadě vzdělávacích institucí. Nejprve na Vyšší pedagogické škole v Chrudimi, poté na Pedagogické fakultě UK, dále na Filozofické fakultě UK, Univerzitě Pardubice – a v českých zemích vychoval více než 2500 studentů a bezmála dvě desítky doktorandů. Jeho publikační aktivity jsou úctyhodné nejen svým rozměrem: 13 samostatných monografií, 12 spoluautorství, přes 200 odborných a vědeckých statí a článků doma i v zahraničí (výběrová bibliografie J. Cacha *In Historia Magistra Vitae, Vita Magistra Historiae*. Praha : Karolinum, 1998).

Profesor Cach patří mezi přední znalce vývoje české a slovenské pedagogiky 19. a 20. století. Na své vědecké cestě doprovázel mnoho budoucích osobností, a na každou z nich může být svým způsobem pyšný – a to i přesto, že třeba nezůstala věrna svému studovanému oboru (nejčastěji pedagogice v různých kombinacích a zaměřeních), ale mnohdy vyniká ve zcela jiných oblastech. U každého ze svých žáků usiloval Josef Cach o podání maximálního osobního výkonu, ale žádného z nich k němu jednosměrně nevedl, nýbrž aktivně doprovázel. A toto moudro, „nikoliv vést, ale nabízet

a doprovázet“, vycházející z idejí starších než jedno století, ovlivnilo pedagogické myšlení mnohých jeho následovníků.

Aktivní (nyní převážně publikační) vědecká činnost profesora Cacha dosud neustále pokračuje: rozvíjí se na poli reformní pedagogiky, kde sleduje její tradice, východiska i perspektivy. Přejeme mu do dalších let především pevné zdraví, neutuchající elán a stálou duševní svěžest.

Ilona Moravcová

Výběr z knižních publikací prof. Cacha:

CACH, J. *Dějiny české pedagogiky. Díl I. :*

Úvod do studia dějin školy a pedagogiky v českých zemích. Praha : SPN, 1956.
Otázky výchovy a vzdělání v počátcích českého dělnického hnutí. Praha : SPN, 1958.

J. J. Rousseau a jeho pedagogický odkaz. Praha : SPN, 1967.

Gustav Adolf Lindner a jeho odkaz dnešku. Praha : SPN, 1970.

Dítě v české pedagogice. Praha : ÚŠI, 1979.

Otakar Kádner : Pedagogika, školství a jejich dějiny. Praha : SPN, 1981.

CACH, J.; SROGOŇ, T.; MÁTEJ, J.; SCHUBERT, J. *Dějiny školstva a pedagogiky.* Bratislava : SIPN, 1981.

CACH, J.; PEŠKOVÁ, J.; UHER, B.; VALENTA, J.; RÝDL, K.; VÁŇOVÁ, R. *Výchova a vzdělání v českých dějinách. Díl I–IV.* Praha : Univerzita Karlova, 1988–1992.

CACH, J. *Gustav Adolf Lindner.* Praha : Univerzita Karlova, 1990.

Tomáš Garrigue Masaryk o škole a vzdělání. Praha : SPN, 1990.

Pedagogika a vědy ji blízké v Československu v letech 1918-1939. Praha : Karolinum, 1996.

František Čáda a mezioborové vztahy i experimenty. Praha : Univerzita Karlova, 2000.

Postavy sociální pedagogiky a problémy jejich díla. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2001.

František Drtina – filozof, pedagog a reformátor školství, představitel kultury a státník. Pardubice : Univerzita Pardubice, 2003.

ZA PROFESORKOU LILI MONATOVOU

Prof. PhDr. Lili Monatová, DrSc.

7. 8. 1925 – 21. 7. 2003

V červenci tohoto roku zemřela ve věku sedmdesáti osmi let prof. PhDr. Lili Monatová, DrSc.

Česká pedagogika a brněnská zvláště v ní ztratila jednu z významných osobností oboru. Šíře jejích odborných zájmů byla značná, avšak v zásadě ji lze rozdělit do tří okruhů.

Od padesátých let věnovala intenzivní pozornost teorii rozumové výchovy, a to zejména se zaměřením na předškolní a mladší školní věk. Sem patří například její původní myšlenky o problematice dětí se specifickými vývojovými poruchami učení a o jejich včasné diagnostice ještě před vstupem dítěte do školy. Na tématu rozumové výchovy získala doktorát, kandidaturu i docenturu. Na základě obhajoby teoretické knižní monografie *Otázky rozumové výchovy* dosáhla v roce 1984 hodnosti doktorky pedagogických věd.

Druhým okruhem jejího zájmu byla předškolní pedagogika. Prof. Monatová obohatila teorii předškolní výchovy rozpracováním stěžejních obecných problémů i speciálních otázek výchovy – *Problémy předškolní pe-*

dagogiky, 1973; *Kapitoly z předškolní pedagogiky*, 1980; *Předškolní výchova*, 1984 a další. Díky svým psychologickým znalostem se mohla zaměřit i na zkoumání procesu osvojování pojmů u dětí a na využití jeho zákonitostí v pedagogické práci mateřské školy – *Jak dítě poznává svět*, 1963. Do tohoto okruhu spadají také mnohé články, statě a studie v odborných časopisech a sbornících. Jako součást úspěšné předškolní výchovy chápala prof. Monatová také problematiku pedagogické diagnostiky – *Teoretické otázky pedagogické diagnostiky*, 1987; série článků v *Předškolské výchově*, 1992/93.

Její výzkumná práce byla v souladu s praktickou činností v oboru předškolní výchovy. Významným dílem přispěla k řešení koncepčních otázek předškolní výchovy a středních pedagogických škol připravujících učitelky mateřských škol. Účastnila se také tvorby základních pedagogických dokumentů, je autorkou několika učebnic a studijních textů.

Od roku 1970 byla prof. Monatová celých dvacet let předsedkyní Českého národního

sružení Světové organizace pro předškolní výchovu (OMEP). V této pozici organizovala akce na podporu dalšího odborného rozvoje lidí působících v oblasti předškolní výchovy – pravidelně konaná sympozia OMEP o předškolní výchově v Brně na Filozofické fakultě byla svou kvalitou pověstná. Jako předsedkyně české organizace OMEP měla také příležitost reprezentovat republiku na mnoha zahraničních konferencích a seminářích, což pro ni znamenalo zahraniční zkušenosti v té době nečekané.

Dalším významným tématem odborného zájmu profesorky Monátové byla speciální pedagogika, a z ní především oblast somatopedie. I v této oblasti publikovala mnohé práce – *Úvod do speciální pedagogiky*, 1973; *Základy speciální pedagogiky I., II.*, 1981–83; *Speciální pedagogika*, 1990; *Problémy speciální pedagogiky*, 1984, 1991; *Pedagogika speciální*, 1994; *Pojetí speciální pedagogiky z vývojového hlediska*, 1996 (ve druhém rozšířeném vydání znovu v roce 1998). Poslední její prací je *Speciálně pedagogická diagnostika předškolního věku*. Brno : Paido, 2000.

Prof. Monátová celý svůj studijní a pracovní život spojila s Filozofickou fakultou Masarykovy univerzity. Na této fakultě vystudovala obory čeština, ruština, pedagogika a psychologie a začala zde působit jako asistentka na katedře psychologie a pedagogiky. Stála také u založení samostatné katedry pedagogiky v roce 1963. Po celá další léta, až do roku 1990, kdy odešla do důchodu, se podílela na utváření jejího pedagogického i vědeckého profilu. Sama přednášela především metodologii pedagogiky, speciální pedagogiku, předškolní pedagogiku a pedagogickou psychologii. Prof. Monátová propojovala pedagogickou práci se svými vědeckými a výzkumnými zájmy, takže její působení jako vysokoškolské učitelky znamenalo pro její studenty dobrou školu ze základů vědecké práce: preciznost, argumentaci, jasnost tématu a přesvědčivost výsledného sdělení.

Výuce na vysoké škole a vědecké práci zasvětila profesorka PhDr. Lili Monátová, DrSc., celý svůj život. Jako výrazná osobnost ovlivnila generace studentů a dlouhodobě přispívala k rozvoji oboru pedagogika.

Milada Rabušicová

K NEDOŽITÝM OSMDESÁTINÁM BORISE UHRA

Doc. PhDr. Boris Uher, CSc., by se byl 7. května 2003 dožil osmdesáti let; 20. března letošního roku jsme zároveň vzpomněli desátého výročí jeho smrti. Deset let je sice dlouhá doba umožňující již určitý nadhled, ale stále ještě nedostatečná k objektivnímu zhodnocení. Přesto se o něj pokusme.

Charakterizovat všestrannou osobnost Borise Uhra je obtížné, a zvláště pokud si ji promítáme v konkrétních podmínkách ne-

šťastné doby, již byl vymezen život jeho generace. Narodil se do rodiny prof. Jana Uhra, výrazné osobnosti československé pedagogiky, který se svou činností podílel při prosazování demokratických principů na půdě československé školy a v meziválečných zápasech o tvář vědního oboru pedagogika razil cestu filozofii výchovy. Prostředí a ovzduší domova, který mu rodiče vytvořili, rovněž křesťanské důrazy, Sokol

a kulturní podmínky meziválečného Brna, kam se rodina v roce 1929 z Prahy přestěhovala z důvodů habilitace Jana Uhra a zahájení jeho dráhy na FF MU, měly na Borise Uhra silný vliv. Zde jsou položeny základy jeho morálních hodnot a postojů vycházejících z Husa, Masaryka a Tyrše, jejichž opravdovost ho v životě vedla k jejich obraně až za cenu vlastního ohrožení.

Tragická smrt prof. Jana Uhra popraveného v roce 1942 v Berlíně vyznačila životní cestu jeho syna Borise: přinesla mu téměř celoživotní trauma v kontaktu s Němci a jeho logické vyústění – vstup do domácího odboje. Zároveň při posledním osudovém setkání se svým otcem přijal závazek pokračovat v díle, které Jan Uher nemohl dokončit, tedy vydat se na pole vědního oboru pedagogika. Pro tento závazek se vyzbrojil vystudováním oborů filozofie – historie na Filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně, které ukončil v roce 1948 týden před tím, než byl předvolán před akční výbor nastupující KSČ na fakultě, aby byl ze studia pro svou angažovanost na půdě mezinárodního svazu studentstva, akademické YMCA a v neposlední řadě jako syn knihovníka prezidenta Masaryka Jana Uhra vyloučen.

Do roku 1956 prošel celou řadou působišť v rolích středoškolského profesora, nočního vychovatele a vychovatele v učňovských zařízeních a nakonec pracovníka Výzkumného ústavu pedagogického v Brně. Náhoda, která ho v roce 1956 přivedla ke konkurzu na katedru pedagogiky Filozofické fakulty v Praze, u něhož uspěl, mu otevřela možnost splnit přijatý závazek a pokračovat v práci svého otce. 28 let práce na této katedře se jistě nedá vtěsnat do několika sporých řádků a zasloužilo by si hlubší zhodnocení. V krátkosti lze konstatovat, že jeho učitelská činnost zde nacházela pozitivní ohlas. Dovedl u posluchačů

probudit nejen trvalý zájem o obor, ale vzbudit k němu i úctu. Zvláště v dějinách pedagogiky, které byly jeho hlavním zájmem, i když se k jejich výuce dostal méně, než si přál, dokázal, že porozumět kořenům domácí pedagogické tradice je nezbytným předpokladem k tomu, abychom se ubránili mechanickému přejímání a implantování systémů nesourodých a československou školu ohrožujících. Tyto postoje vyžadovaly statečnost a vnitřní přesvědčení, že je potřeba se politickým tlakům doby postavit, a plně složitost této doby i odrážejí. Jeho publikační činnost ukazuje na spektrum Uhrových zájmů. Desítky článků věnoval výchovnému působení v oblasti sportu a tělovýchovy; dále se zabýval mravní výchovou, ale největší podíl je věnován dějinám pedagogiky, zvláště pak komeniologii na stránkách časopisu *Studia Comeniana et Historica*. Kromě své dizertační práce *Nové školy v předválečném Československu*, vydané v r. 1971, své další monografie mohl publikovat až po roce 1989. Týká se to jak *Comenius – Lehrer der Völker* (Basel 1991), tak *Vyprávění o velkém učiteli* (Praha 1992), ale i *Amosův večer* (Jindřichův Hradec 1992) a *Jan Uher* (Praha 1993). V jeho pracích se vztah ke Komenskému posunul do osobní roviny, kdy je závěr života nahlížen ze stejného zorného úhlu životní zralosti i věku jako Jana Amose.

Celoživotně si přál, aby se byl mohl ke svým niterným postojům otevřeně přihlásit a na svobodné půdě se o ně podělit se svými posluchači. Postoj katedry, která mu na sklonku života tuto možnost upřela tím, že ho nevyzvala po roce 1989 k návratu z důchodu, kam odešel v roce 1984, nesl těžce.

V roce 1968 i 1989 se podílel na obnovení Československé obce sokolské, kde působil v roli vzdělavatele. Jako historik si byl velmi dobře vědom smyslnosti tradice, jako Tyršův vyznavatel byl však kritický

k umělému udržování přežilých prvků. Vzdělavatelskou funkci musel pak pro těžkou nemoc opustit. Je pravděpodobné, že jeho delší působení ve funkci mohlo ČOS propůjčit podstatně větší duchovní rozměr a pevnější ukotvení v rámci nově vznikající občanské společnosti.

Boris Uher nemohl naplnit všechny pracovní plány, které si předsevzal. Přesto zanechal v rovině odborné i lidské takové stopy, které svědčí o vědecké kultivovanosti a erudici, ušlechtilém charakteru a lidské zralosti, s nimiž se setkáváme v životě jen málokdy.

Jana Uhliřová

POZNÁMKA REDAKCE

Jsou lidé, které dějiny vynesou vzhůru, jiné nemilosrdně zničí – a pak jsou ti, které vystavují nejružnějším zkouškám. Boris Uher nebyl jediným, ke komu se život čas od času zachoval macešsky. Některé události se ho však dotýkaly velmi osobně. A to přesto, že mu bylo umožněno setrvat na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy i po politických čistkách v letech normalizace. Byla to především katedra, která se ho zastala, udržela jej po r. 1970 i přes období zákazu vyučovat (poté co mu bylo zrušeno členství v KSČ). A po krátké době dokonce prosadila, aby se opět mohl ujmout svých přednášek a publikovat. Tvzení autorky, dcery Borise Uhra, o tom, že jej katedra po r. 1989 nevyzvala k návratu, je velmi subjektivní a zkreslující. B. Uher o tuto možnost neprojevil sebemenší zájem. Toužil pouze po dokončení přerušného habilitačního řízení, k němuž mu katedra ochotně dala doporučení. Jeho postoj k akademickému světu byl v té době již velmi skeptický, jednoznačně kritický a odmítavý – a proto se angažoval v jiných oblastech veřejného života. Pokud se někdo chtěl vrátit do výuky – prostě tak učinil. Je ovšem také pravdou, že na katedře nebyl nikdo, kdo by B. Uhra v té době k návratu vyzval, či si jej přál. Jeho osobní tragédie a vztahy ke spolupracovníkům byly daleko složitější – a byly značně poznamenány vlivem některých nešťastných událostí, počínajících za druhé světové války a stupňujících se zákazem dokončit habilitační řízení v r. 1969. Na těchto vnějších okolnostech však jeho „mateřské pracoviště“ nemělo podíl a nemohlo je ani ovlivnit, ani změnit. Přestože patřil k mnoha rozporným osobnostem, s nimiž se lze v univerzitním provozu běžně setkat, byl Boris Uher strhujícím učitelem. Právě jeho výrazně inspirující a motivující vliv na posluchače, než odešel do penze, si zaslouží vzpomínku na stránkách našeho časopisu.